

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Семеног Олени Миколаївни
про дисертацію **Бабій Ірини Володимирівни**
«Педагогічні умови розвитку професійного мовлення
учнів професійно-технічних навчальних закладів
сфери обслуговування»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми. Мова є найпотужнішою впливовою системою: тільки вона здатна забезпечувати ефективне спілкування, в якому досягається мета і зберігається комунікативна співпраця і взаємодія комунікантів. Значною мірою комунікативна взаємодія, насичена такими ознаками професійного мовлення, як правильність, точність, змістовність, логічність, доказовість, коректність, виразність дикції, жесту, міміки, важлива для фахівців сфери обслуговування. Справжнім майстром називають перукаря, який проектує і створює новий образ клієнта, віртуозно володіючи відчуттям кольору, розвиненим просторовим мисленням, дотримуючись професійно-етичних норм і культури професійного спілкування.

Важливість професійних і особистісних рис актуалізує необхідність удосконалення змісту, методів, педагогічних умов розвитку професійного мовлення учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування у процесі професійної підготовки. Професійно-мовленнєва підготовка учнів полягає в тому, що її мовленнєва складова виступає не тільки і не стільки каналом предметної інформації між суб'єктами навчального процесу, а насамперед основним чинником формування сучасної компетентної, креативної, морально-етичної особистості, очікуваної в державі. Сьогодні зростає запит на фахівця, який володіє прийомами учіння і готовністю постійно перенавчатися, ідентифікує себе як громадянина, патріота своєї держави, людини-європейця і громадянина світу. Навчальний заклад має розвивати не лише інтелект, а й емоційну сферу, розвивати стійкість до стресу, упевненість у собі, позитивне ставлення до себе й інших.

Актуальність проблеми конкретизовано автором в коректно сформульованій меті, об'єкті, предметі і завданнях дослідження. Концептуальні засади дослідження ґрунтуються на ідеях і положеннях загальнодержавних документів, що становлять нормативно-правову базу професійно-технічної освіти: Закон України «Про професійно-технічну освіту», Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку і функціонування української мови на 2011-2015 роки, Концепція мовної освіти в Україні, державні стандарти професійно-технічної освіти, бажано було також спиратися і на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (2003). Методологічне підґрунтя становлять положення філософії освіти, педагогічної психології, комунікативної лінгвістики про комунікативні якості професійного мовлення; положення комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, творчого, міждисциплінарного, компетентнісного підходів до фахової підготовки майбутніх перукарів.

Зв'язок із планами відповідних галузей науки. Логічно структуроване, самостійне, завершене, міждисциплінарне науково-педагогічне дослідження з актуальної проблеми теорії і методики професійної освіти Ірина Володимирівна Бабій виконувала відповідно до плану науково-дослідної роботи Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України з тем: «Науково-методичне забезпечення якісної підготовки кваліфікованих робітників в умовах регіоналізації професійно-технічної освіти» (РК № 0107U000136); «Теоретичні і методичні засади професійно-технічної підготовки кваліфікованих робітників за професіями, що користуються сталим попитом на ринку праці» (РК № 0110U000017); «Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників в умовах техніко-технологічних змін» (РК № 0113U001274).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

1. Проведена експертиза першого завдання засвідчує, що автору вдалося всебічно представити теоретичні засади розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців сфери обслуговування (*перше завдання дослідження*).

Глибокий аналіз і узагальнення праць видатних філософів, лінгвістів, психопедагогів, переконлива дискусія сприяли цілісному розкриттю сутності і взаємодії категорій «мова», «мовлення», «мислення». Для аналізу змісту понять «професійне мовлення», «професійне мислення», «професійна мова» кваліфіковано використано метод дисертаційного аналізу.

2.3 урахуванням соціального запиту, освітньо-кваліфікаційних вимог, проведеної дослідно-експериментальної роботи, рефлексії власної професійної діяльності подано фаховий портрет сучасного перукаря як професіонала, майстра, художника, морально-етичної і комунікативно компетентної особистості, яка здатна до неперервного професійного розвитку, саморозвитку і самореалізації.

3. В основному можна погодитися із запропонованою авторкою у першому і другому розділах характеристикою професійного мовлення, а також мовної, мовленнєвої, фатичної, термінологічної компетенцій як компонентів. Імпонує, зокрема обґрунтування мовноетикетних жанрів фатичного спілкування (вітання, прощання, вибачення, порада (пропозиція), прохання, комплімент, подяка), специфіка якого потребує сформованих аудіоконтактних і мовленнєво-діалогових умінь.

4. На підставі вивчення психологічних, педагогічних джерел, аналізу сучасного стану проблеми у професійно-технічних навчальних закладах (п.3.1 на сс.142-153) Ірина Володимирівна обґрунтовано визначила **критерії** сформованості професійного мовлення в учнів (*когнітивно-нормативний, професійно-термінологічний, комунікативний, ціннісно-мотиваційний*), що тісно пов'язані між собою і враховують специфіку майбутньої професії, а окреслені показники відображають рівень сформованості мотивації, вольових якостей, відповідних умінь, творчого мислення, рівень оволодіння мовленнєвою, термінологічною базою. За допомогою цих груп критеріїв на сс. 147-148 п. 3.1 обґрунтувала високий, достатній, задовільний і низький рівні (це було *третьім завданням* дослідження), що загалом увиразнюють

загальні уявлення про сформованість мовної, мовленнєвої, фатичної, термінологічної компетенцій майбутніх перукарів.

5. Тривалий період дослідження (2007-2014 рр.), аналіз навчально-методичного забезпечення, виявлений на констатувальному етапі (п. 3.2, сс.164-172) переважно низький рівень сформованості загальномовних і професійно-мовленнєвих знань, умінь і навичок учнів за когнітивно-нормативним, професійно-термінологічним, комунікативним, ціннісно-мотиваційним критеріями дозволили автору зробити цінні узагальнення щодо причин такого стану, обґрунтувати пропозиції щодо ефективних методів і засобів вивчення професійної лексики, розробити модель і обґрунтувати педагогічні умови розвитку професійного мовлення майбутніх працівників сфери обслуговування (спеціальність 5141.2 «Перукар» («перукар-модельєр») у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням (*друге завдання дослідження*).

6. Розроблена дисертанткою **модель** (рис. 3.1 на с. 143 дисертації) враховує положення комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, міждисциплінарного, творчого, компетентнісного підходів до професійно-мовленнєвої підготовки учнів, комплекс принципів: загальнодидактичних (серед яких відзначимо, зокрема принципи креативності, гуманізації та гуманітаризації, індивідуалізації та диференціації), лінгводидактичних (серед запропонованих принципів виділимо принципи текстоцентричності, комунікативності, діалогізації навчання, проблемно-ситуативний), професійного навчання (неперервності освіти, наступності та перспективності, професійної спрямованості). У моделі виділено теоретико-методологічний, змістовий, операційний, діагностувальний блоки, які відображають цілісний педагогічний процес.

7. Визначені у розділі 2 (сс. 64-139), *третьє завдання*) педагогічні умови є достатньо обґрунтованими. Застосування методів стимулювання мотивації навчальної діяльності, як засвідчують результати формувального експерименту (п.3.3), дозволило поглибити в учнів експериментальних груп

уявлення про майбутній фах, підвищити рівень мотивації (соціальних, пізнавальних, комунікативних, професійно ціннісних мотивів) у вивченні професійно орієнтованого матеріалу, сформувати уміння раціонально організовувати свою навчальну, самостійну професійну діяльність, сприяло якісним змінам у формуванні потреби щодо професійно-мовленнєвого розвитку, самовдосконалення і самореалізації. Застосування комплексу традиційних та інтерактивних методів навчання, зокрема різнотипних вправ і завдань за рівнем пізнавальної діяльності, тестових, діалогових технологій, лінгводидактичних прийомів, у тому числі перекладу, орфоепічного тренінгу, побудови діалогів, робота з навчальним словником, фаховими текстами з урахуванням критерію відбору змісту (іноді у запропонованій характеристиці методів відбувається перехід на спеціальності «методика навчання» (українська мова), дидактика) сприяло встановленню більш тісного зв'язку між навчанням і особистими і професійними захопленнями учнів, розвитку творчих здібностей, спілкуванню майбутніх перукарів у певному колі професійних ситуацій з урахуванням таких морально-етичних якостей (читаємо між рядками дисертації) як гуманне ставлення, глибоке усвідомлення і добросовісне виконання громадянського і професійного обов'язку, поваги, толерантності в основному є достатньо обґрунтованими.

8. Актуалізація загальномовних знань, засвоєння фахової лексики та вироблення умінь і навичок професійно-мовленнєвої етикетної комунікації відбувалася у процесі систематичної словникової роботи, оволодіння моделями професійної комунікації, написання оригінальних творів, підготовки презентацій, виконання аудіативних вправ і ситуативних завдань (побудова діалогів різного комунікативного призначення, ділова гра, комунікативний тренінг). Запропонований комплекс методів, прийомів і засобів, як засвідчують дані дослідно-експериментальної роботи, загалом є дієвим (*четверте завдання*).

9. За результатами дослідно-експериментального дослідження Іриною Володимирівною було розроблено і впроваджено в навчальний процес

навчально-методичне забезпечення професійно орієнтованого викладання предмета «Українська мова», зокрема систему вправ і завдань на основі фахових текстів; методичні рекомендації «Мовленнєвий етикет перукарів», які містять теоретичний і практичний блоки; «Короткий словник перукарських термінів». Начально-методичне забезпечення використовується в навчальній роботі професійно-технічних навчальних закладів, що готують фахівців сфери обслуговування, і сприяє формуванню професійно-мовленнєвих умінь і навичок, особистісному і професійному розвитку та саморозвитку майбутніх перукарів (*п'яте завдання*).

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також одержаних результатів дисертації. Використовуючи комплекс взаємодоповнюваних теоретичних, емпіричних, математичних статичних методів, Ірина Володимирівна розв'язує всі поставлені завдання, експериментально перевіряє гіпотезу і загалом досягає мети дослідження. Зміст дисертації свідчать про глибоке володіння здобувачем проблемами сучасної педагогіки і дидактики професійно-технічної школи. Три розділи загалом взаємопов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу матеріалу. Повний обсяг складає 240 сторінок, обсяг основного тексту – 190 сторінок, що відповідає вимогам МОН України до обсягу кандидатських дисертацій.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечено теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, репрезентативністю вибірки учасників педагогічного експерименту; кількісним і якісним аналізом результатів дослідницько-експериментальної роботи за допомогою методів математичної статистики. У формуальному експерименті брали участь 355 студентів 5 професійно-технічних навчальних закладів побутового обслуговування Львова та Львівської області, Івано-Франківська, Рівненської області 31 викладач і майстер виробничого навчання. Перевірка формувальних впливів здійснювалася шляхом застосування опитувальників, діагностуючих методик, тестів. Результати впроваджені в навчально-виховний процес Львівського професійного ліцею торгівлі та сфери послуг, Львівського професійного ліцею побутового обслуговування,

Міжрегіонального центру професійно-технічної освіти художнього моделювання і дизайну, Івано-Франківського професійного будівельного ліцею, Державного професійно-технічного навчального закладу «Березнівське вище професійне училище».

Розроблені авторкою 8 додатків (щоправда, зміст дод. А. варто конкретизувати), 9 таблиць, 17 рисунків засвідчують належний рівень виконаної роботи. У списку використаних джерел налічується 301 найменування, з них 4 – іноземною мовою; посилання на них в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Дисертаційна робота містить нові наукові положення, що сприяють розв'язанню проблеми якості професійної підготовки, розвитку професійного мовлення в майбутніх перукарів в умовах інтеграції вищої освіти України у світовий і європейський освітні простори, посилення уваги освітян, суспільства до розвитку професіоналізму фахівців сфери обслуговування. Теоретичні положення і висновки дослідження, методичні рекомендації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії і методики професійної освіти, розробки освітньо-професійних програм підготовки фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах, організації навчального процесу із соціально-гуманітарних, фахових дисциплін, а також самостійної, індивідуальної роботи, програм виробничих практик студентів, у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, у підготовці посібників, програм навчальних дисциплін, у діяльності студентських наукових гуртків комунікативного спрямування.

Зауваження і побажання до роботи

1. У дослідженні авторка паралельно вживає терміни «формування» і «розвиток професійного мовлення». Чим це зумовлено?

2. Формування і розвиток професійного мовлення здійснювалося дослідницею у процесі вивчення учнями ПТНЗ української мови за професійним спрямуванням, однак, предмет і мета дослідження є ширшими.

Окрім того, серед концептуальних підходів заявлено також і міждисциплінарний, однак міжпредметна координація між гуманітарними і професійними дисциплінами достатньою мірою не прослідковується.

3. Важливо було чіткіше представити змістове наповнення і структуру мовної, мовленнєвої, фатичної, термінологічної компетенцій майбутніх перукарів, відповідно варто було б доповнити критерії, показники і рівні сформованості професійного мовлення; розмежувати етапи дослідно-експериментальної роботи і, поетапне формування компетенцій.

4. Ураховуючи мету дослідження, доцільно було з'ясувати, як реалізовувалася модель, яких педагогічних умов (однієї чи всіх) дотримувалась здобувач на кожному з етапів розвитку професійного мовлення, яким чином були подолані виявлені автором суперечності.

5. Серед педагогічних умов варто було б знайти місце діалоговій взаємодії учасників комунікативної діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, режисурі педагогічної дії вчителя, що зумовлена потребами діяльнісно орієнтованої освіти.

6. У роботі достатньою мірою представлено навчальну аудиторну роботу, важливо було б також подати більш детальний аналіз індивідуальної та самостійної роботи зі студентами експериментальних груп з урахуванням елементів індивідуалізованого і диференційованого навчання; більшою мірою використати потенціал виробничої практики.

7. Бажано було, аналізуючи ефективність використання методів, прийомів, засобів розвитку професійного мовлення, зупинитися на більш детальному аналізі цілевизначення і рефлексії на заняттях.

Висловлені побажання, зауваження не знижують наукової цінності дисертації. Перспективними напрямками наукових розвідок можуть бути адаптація розробленої моделі і педагогічних умов відповідно до напрямів підготовки фахівців у професійно-технічних навчальних закладах, у виховній роботі з учнями, здійснення порівняльно-педагогічного аналізу розвитку професійного мовлення учнів ПТНЗ в Україні і за кордоном.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях

Аналіз публікацій засвідчив їхню відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено у 18 наукових працях, у тому числі у 8 статтях (7 одноосібних) у наукових фахових виданнях України з педагогіки, 2 статтях у виданнях інших країн, у методичних рекомендаціях, навчальному словнику, пройшли необхідну апробацію в ході обговорень на науково-практичних конференціях різного рівня.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Зміст автореферату відповідає основним положенням і висновкам дисертації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота «Педагогічні умови розвитку професійного мовлення учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування» є самостійним, структурно завершеним дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати в галузі теорії і методики професійної освіти, що в сукупності є суттєвими для теорії і практики розвитку професіоналізму фахівців сфери обслуговування.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності 13.00.04, профілю спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01, вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від №567 від 24.07.2013 р. Це дає підстави для присудження Бабій Ірині Володимирівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

27 серпня 2015 року

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу змісту і організації педагогіки
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

О.М.Семенов